

UKF

Medlemsinformation 1

- nyhetsbrev feb. 2022

Årgång 36

Fira våffeldagen lördagen den 26 mars
Kom och ät nygräddade våfflor på hembygdsgården
den 26 mars
kl 12-15
Hembygdsgården i Kungsängen, Kyrkvägen 22
Arr. Stockholms-Näs Hembygdsförening

Söndagen den 21 nov 2021 genomfördes föredraget om Kungsängens historia. P.g.a av det stora intresset fylldes hembygdsgården i Kungsängen snabbt och många fick vända i dörren. Vid det tillfället utlovades en repris av föredraget. Tyvärr kan vi inte nu meddela när repriserna skall genomföras. Vi ber er därför hålla koll på kommande annonsering på UKF's hemsida och nyhetsbrevet om detta evenemang.

Sandénstipendiet 2021

Vi har nöjet att meddela att Inger Johansson Löfstedt, Håbo-Tibble blev 2021-års Sandénstipendiat. Hon har under många år forskat om bygdens utveckling och människors livsöden i Håtuna och Håbo-Tibble med omnejd. Sina resultat presenterar hon på sin hemsida "Återblickar från Håtuna och Håbo-Tibble". Hon är medlem i UKF och är dessutom återkommande skribent i Nyhetsbrevet. Priset delades ut på 2021-års sista kommunfullmäktige den 15 december. Stipendiekommitténs motivering var

Inger Johansson
Löfstedt

"Ingers ambitiösa forskningsverksamhet och berättarförmåga har resulterat i många viktiga kapitel i den kulturhistoriska berättelsen om människors levnadsöden i Håbo-Tibble. En gärning helt i makarna Sandéns anda"

Vid samma tillfälle delades kommunens miljö- och kulturstipendier ut. Årets stipendiater blev Stockholms-Näs hembygdsförening och Örakers gård.

Spökhistorier

I detta nyhetsbrev har vi valt att publicera två artiklar om hemskheter som tilldragit sig på Håtunaholm. När du läst dem finner du säkert att artiklarna berättar samma spökhistoria. Det som skiljer är personer och miljöer. Varför gör vi så? Motivet är att artiklarna är exempel på berättelser som var för sig är gjorda så att man skall tro att allt det som berättas verkligen är sant trots att kärnhistorien är en skröna. Genom att koppla händelsen till en plats i som i detta fall Håtunaholm upplevs det hela mycket trovärdigt. Det har ni säkert insett. För forskaren är artiklarna ex. på en historieförfalskning som ibland kan vara svår att genomskåda om man inte ha koll på vilka skrönor som förekommer. När historien dessutom berättas i flera led dröjer det inte länge förrän den blir "sann" och det blir ännu svårare för forskningen att finna sanningen.

Föreningen för
Upplands-Bro
Kulturhistoriska
Forskningsinstitut

Ordförande: Hans Borgström, Gammeldansvägen 21, 19637 Kungsängen
Sekreterare: Ulf Björkdahl, Gamla Landsvägen 1, 19631 Kungsängen
Postadress: UKF, c/o Hans Borgström, Gammeldansvägen 21 19637
Kungsängen

Medlemsavgift 150:-
Pg 275894-4
ukf@ukforsk.se
www.ukforsk.se

Kungsängens historia.

Söndagen den 21 nov slog Stockholms-Näs Hembygdsförening och UKF upp portarna i Kungsängens hembygdsgård för det populära evenemanget Söndagscafé. Vid sidan av trevlig samvaro med gott kaffe bjöds det på föredrag av kommunens ambitiösa hembygdsforskare Ulf Björkdahl.

Ulf forskar sedan två år tillbaka om Kungsängens historia, och som han säger, det återstår fortfarande minst något år innan projektet är klart att presentera resultatet i bokform. Föredraget idag skall därför ses som en rapportering av vad han hittills funnit i arkiven och fått höra vid ett stort antal intervjuer om Kungsängens tidiga utveckling från en relativt otillgänglig plats till det samhälle vi dag känner igen.

Att arrangemanget var populärt kunde vi konstatera eftersom det blev fullsatt mer

Här var det fullt

än en halvtimme innan utsatt tid. Många tvingades tyvärr vända i dörren men med det positiva löftet att det skall bli en repris av föredraget.

Föredraget handlade som sagt om Kungsängens historia. Ämnet har tidigare behandlats av bl.a. så namnkunniga forskare som Herman Svenngård och Börje Sandén. I Börjes fall resulterade

forskningen i boken "Vad hände egentligen" som väl får anses var

den hittills mest kompletta berättelsen om Upplands-Bro.

Boken har dessutom blivit något av ett historiskt

uppslagsverk. Man skulle därför kunna tro att ämnet Kungsängen är helt utforskat. Att så inte är fallet bevisade Ulf med sitt föredrag idag. Av de

analyser han har gjort av det material han samlat har han funnit nya infallsvinklar på ämnet. Det nya är att vi genom Ulf's forskning bättre kan förstå hur tidmässigt skilda händelser skapade förutsättningar för utveckling

av Kungsängen till ett reguljärt samhälle. Händelserna presenterade Ulf som sina preliminära sex teser om orsakerna till att Kungsängen kunde utvecklas från ett oexploaterat naturområde till det samhälle det är idag.

Teserna visas i bilden t.v. Med utgångspunkt från teserna tog Ulf oss med på en resa i tiden från 1865 till 1923. Vid varje tidsstopp berättade Ulf sedan pedagogiskt och initierat om vad som utspelat sig.

Många ej tidigare kända fotografier visades. När resan var slut var vi alla fulla av intryck och säkert också ny

kunskap. Troligen var det för många en stor nyhet att den egensinniga och affärsmässige prästen Östlund skulle kunna anses vara grundaren av det Kungsängen vi ser idag. Järnvägens betydelse för Kungsängens samhällsutveckling är en grundbult.

Ulfs upplägg innebär ett nytt grepp i tecknandet av Kungsängens historia. Det skall bli spännande att se fortsättningen av hans arbete. Kanske vi får en ny uppslagsbok.

Rättelse om Pesten 1710

Som den uppmärksamme läsaren redan konstaterat blev det ett fel i uppsatsen om pesten i förra nyhetsbrevet angående traktens administrativa indelning. Uppsatsen redovisar pestens konsekvenser i de socknar som tidigare fanns inom nuvarande *Upplands-Bro kommun*. Olyckligtvis använde jag flitigt beteckningen Bro härad, vilken endast inkluderar Lossa, Bro, Näs och Västra Ryd. Håtuna och Håbo-Tibble var socknar i dåvarande Håbo härad. Alla nämnda socknar bildade Upplands-Bro kommun 1952.

Den som önskar en korrekt version av uppsatsen kan ladda ner den från min hemsida,

<https://www.ulfbjorkdahl.se/>

UlfBjörkdahl

Ulf Björkdahl

Fullsatt i stora salen

Unika teckningar från Svartviken

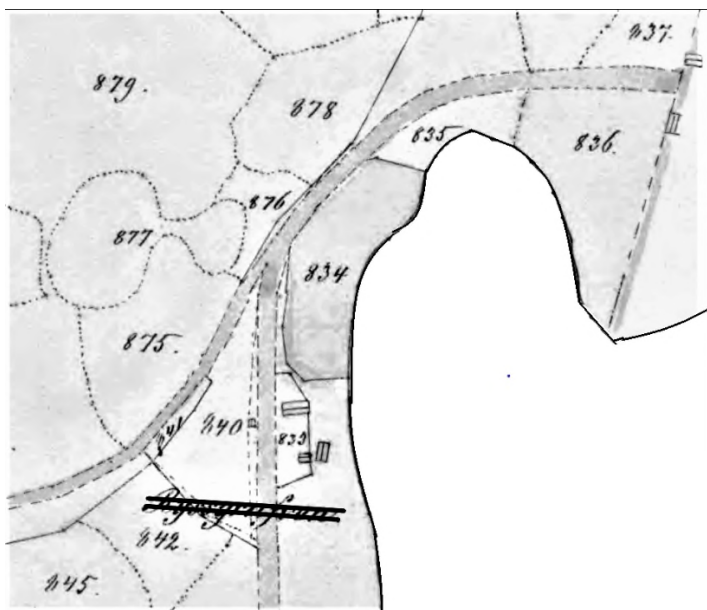
av Ulf Björkdahl

I förra nyhetsbrevet presenterade vi en unik teckning som gjordes före kamerans tid över vägarbetet 1853 vid Dalkarlsbacken. Teckningen är ett tidsdokument över hur det såg ut vid vägarbetet just då. Samme tecknare gjorde emellertid vid denna tidpunkt flera teckningar vid ryssgravsområdet. Liksom den tidigare har de hittats digitalt på Vänersborgs museum, men härstammar som tavlor från Lennartsnäs.

Bild 1. Tecknaren har den 18 juli 1853 stått längst upp i Dalkarlsbacken och blickat ner över ryssgravs-näset och över Svartviken (vattnet blekt av författaren för att öka tydligheten):

0. **Stödmuren** uppfördes 1852 för att hålla upp vägbanken för den nya sträckningen av Enköpingsvägen, den som drogs genom berget på Stäksön. På muren har tecknaren ritat in datumet för dess färdigställande (12/11 1852), vilket ju också är inristat i själva muren. På bilden syns att vägbanken ännu inte hade fyllts upp. Vägbanken - som var av enorm storlek och vida översteg muren - lades mellan stugorna 1 och 2 och ända fram till Ryssgraven. Den var lika hög som torpet (2). Vägen var klar 1856.
1. **En tillfällig vägstation.** Under förberedelse- och genomförandetiden av Enköpingsvägens nya sträckning fanns här en vägstation. Vagarbetena omfattade dels genom vägen genom berget på Stäksön, dels omläggningen av vägen mellan Ryssgraven och kyrkan. Vid vägstationen syns en stång med vimpel.
2. **Torpstugan Stäksbacka** står på samma plats idag. Till höger om torpstugan syns ett uthus, förmodligen en lada/fähus. Uthuset fick maka på sig när Ryssgravens småskola uppfördes här 1907-1908.
3. **Här delade sig vägen.** Även här syns en stång med vimpel. Den *gamla* vägen går uppför backen (Långsandsbacken), förbi nuvarande Bergaskolan och vidare mot kyrkan. Den *nya* vägen, som ses gå längs viken, blev klar 1850.
4. **Torpet Långsand.** Stugan står vinkelrätt mot nya Enköpingsvägen. Torpet revs på 1890-talet och detta är den enda kända bilden på torpet.

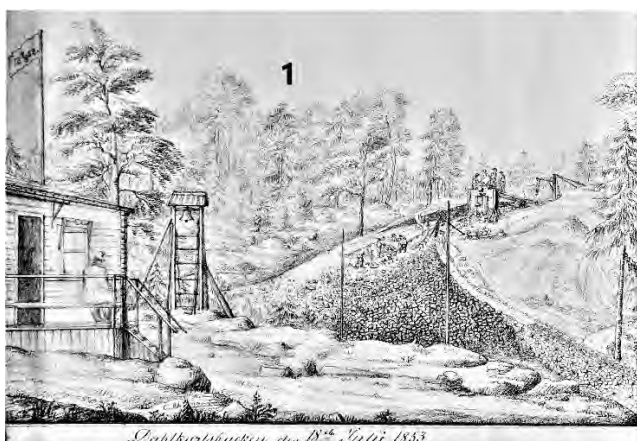

På skifteskartan för Ekhammar/ Kyrkbyn från 1862 är Ståksbacka uttritad längst upp till höger, med torpstugan söder om vägen och uthuset norr om.

Även torpet Långsand är uttritad (men anges felaktigt som Ryssgraven och har därför överstrukits av författaren), även här står torpstugan vinkelrätt mot nya landsvägen. Mitt emot torpstugan, på andra sidan vägen, stod en milstolpe, det är den som senare uppfördes i nytt läge något norrut.

Stödmuren uppfördes 1852 för att hålla upp vägbanken för nya Enköpingsvägen. Fotot taget av författaren från den bevarade tidigare vägen, 1600-talsvägen.

Vägstationen. Vy över arbetet 1853 när vägen drogs genom bergsravinen (presenterades utförligare i föregående nummer). Vägbanken fortsatte senare rakt över tecknarens plats och vidare mot ryssgraven och var klar 1856.

Torpstugan Ståksbacka. Idag Enköpingsvägen 1. Foto från Sveriges bebyggelse 1947.

Platsen för torpet Långsand. Carl Johan Lindedahl uppförde detta hus 1897 nästan exakt på platsen för det gamla torpet. Lindedahls hus har idag adressen Enköpingsvägen 7 men har både förlängts, breddats och även höjts något.

Bild 2. Vy över Svartviken år 1852. Tecknaren har har befunnit sig strax öster om Ståksbackatorpet, kanske har han suttit på stödmuren.

Lennartsnäs från Dalkarlsbacken år 1852.

Den här teckningen är daterad 1852, dvs året före de andra teckningarna. 1852 är det år då de konkreta arbetena med den nya sträckningen av Enköpingsvägen började. I bakgrunden syns Näckholmen och långt bort Lennartsnäs. Närmast, hitom stängslet, ses 1600-talets Enköpingsvägen som då ännu var i bruk och gick uppför Dalkarlsbacken. Lägg märke till väggrinden till höger som markerar torparens gårdsplan.

Här syns att den nya vägbanken lades långt ovanför stödmuren.
Foto författaren.

Bild 3. Vy över Svartviken den 18 juli 1853. Tecknaren har befunnit norr om gamla landsvägen, antagligen vid vägstationen.

I horisonten skymtar Lennartsnäs. Marken där den nya vägbanken ska läggas är ännu obearbetad och endast stödmuren var klar. Mellan stödmuren och gärdesgården ses 1600-talsvägen. Till höger syns en bit av torpet Stäksbacka, med en jordkällare bakom.

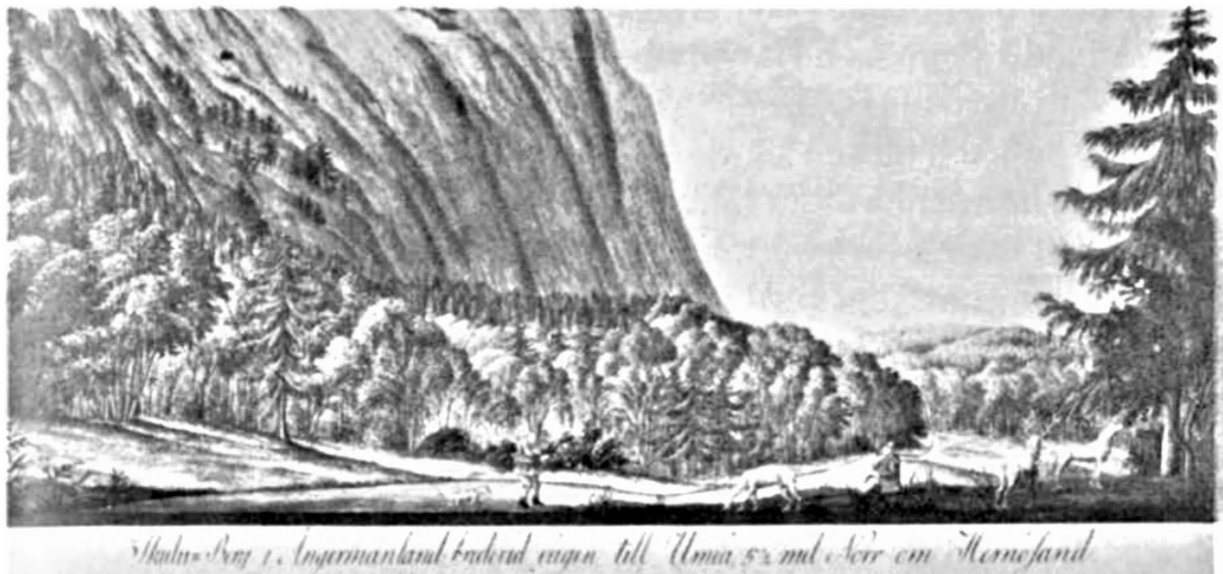
Samma vy idag. Såväl den gamla landsvägen som torpstugan finns kvar. Foto författaren.

Vem är då tecknaren?

Tecknaren har anonymiserat sig själv med den blygsamma signaturen ”C. Rh.”. I förra numret uttalade jag förhoppningen om att fortsatt forskning skulle kunna identifiera honom. En av våra trogna läsare, Gabriella Stiernspetz i Järfälla, har bidragit med följande:

”**Carl Ulric Rheborg**, född 17 mars 1783 i Södermanland, död 24 augusti 1857, var en svensk militär och tecknare. Han var utomäktenskaplig men erkänd son till majoren i fortifikationen, Carl Råbergh, senare adlad Mannerskantz. Rheborg tog sitt namn genom att kasta om några bokstäver i sin fars namn. Efter studier vid Strängnäs gymnasium blev han volontär vid fortifikationen 1798 och utnämndes till fänrik vid Kalmar regemente 1803. Han begärde och fick avsked från sin krigstjänst 1819. Vid sidan av sin tjänst var han verksam som tecknare och akvarellmålare. Bland hans bevarade arbeten finns målningar och teckningar från Kalmar regementes fälttåg i Västerbotten 1809 där han tjänstgjorde som regementskvartermästare. På familjen Mannerskantz egendom Värånäs i Halltorps socken är han representerad med en stor tuschteckning av corps de logiet, flera motiv från parken samt några porträtt av sina halvsyskon”.

Jag tror att Gabriella har rätt. Det är sannolikt han. Grundläggande fakta överensstämmer: initialerna, intresset för teckning och att han levde under denna tid. Carl Ulric Rheborg som tidigare bott bl a i Småland var kring 1850-talet bosatt i Stockholm, med titeln kapten vid armén. Han var då i 70-årsåldern. Han dog 1857 i Stockholm. Hans anknytning till Kungsängen är oklar. Kanske lockades han till vägbygget på grund av sin fortifikationsbakgrund. Det var ett imponerande statligt vägbygge som omfattade sprängningen genom berget och byggandet av den höga vägbanken. Kanske hade han också en koppling till Lennartsnäs. Hur som helst var han uppenbarligen här både 1852 och 1853.

Skuluberg i Ångermanland tecknat av Carl Ulric Rheborg under Kalmar regementes marsch till Norrland 1809. Tyvärr lite otydlig.

Gravkoret vid Bro kyrka

Av Per-Olof Karlson och Hans Borgström

Alla som besökt Bro kyrka eller har uppehållit sig i dess närhet kan inte ha undgått att se den vackra gravkorsbyggnaden strax innanför kyrkogårdsmuren. Byggnaden är den tidigare ägaren av Brogård, familjen Sparres familjegrav. Uppförandet av koret blev påskyndat som en ren konsekvens av ägaren greve Erik Josias Sparres dramatiska och plötsliga frånfälle. En händelse som fick stor uppmärksamhet i landet beroende på greve Sparres upphöjda position i samhället och hans omfattande verksamhet i rikets administration under 1870 och 80-talet. Vid frånfället var han landshövding i Vänersborgs län.

Vad var det då som hände? Tidningen för Wenersborgs stad och län rapporterade tisdagen den 15 juni från vad som hände på pingstaftonen lördagen den 12 juni 1886:

En olyckshändelse, som för vårt län kan medföra ödesdigra följder inträffade sistl. lördag på eft.m. Landshöfdingen, grefve Sparre begaf sig nämligen då, åtföljd af sin betjent, åkande i en enspänd kärra, ut till sitt boställe Restad. Landshöfdingen körde sjelf och gjorde en afväg till fattiggården, der han skickade betjenten för att kalla ut föreståndaren hr Persson med hvilken han önskade tala. Hr Persson hade dock knapt hunnit ut på gården innan landshöfdingens häst satte af i fullt sken nedåt utfartsvägen. När hästen kommit fram till stora landsvägen, svängde han af åt venster, dervid det bar omkull, och häst, kärra och åkande rullade om ett par slag. Landshöfdingen återfanns till utseendet liflös liggande på gärdet bredvid vägen. Hr Persson skyndade till stället och det lyckades återkalla

landshöfdingen till medvetande. Han tillkännagaf nu, att han ville föras tillbaka till staden, hvilket skedde med all varsamhet. Under vägen hit förlorade grefven åter sansen. I staden varande läkare infunno sig skyndsamt och sansen återkom. Det befanns att grefven erhållit svåra sår i ansigtet och han klagade öfver smärtor i ryggen, hvarjämte benen voro fullkomligt känslolösa och lama. Ryggmärgen lärer ock vara något skadad.

I söndags morgon utfärdades en så lydande bulletin: Grefve Sparre har haft en sömlös och orolig natt. Tillståndet dock i någon mån förbättradt; medvetandet är fullt återställt. Vid middagstiden samma dag var tillståndet oförändrat. I går morgon kl 8 utfärdades följande bulletin:

Grefve Sparres tillstånd under natten försämradt; hjertverksamheten svagare och respirationen förlångsammat. På morgonen hafva krafterna något höjt sig. I öfrigt är tillståndet oförändrat.

Den idag kl 8 f.m. om landshöfdingens hälsotillstånd utfärdade bulletinen lyder: Grefve Sparre har haft en lugn plågfri natt med rätt god sömn. Hjertverksamheten god, respirationen mindre regelbunden än igår afton. Ingen förändring i förlamningssymptomerna.

Att följderna af ett dylikt svårt olycksfall för en man vid landshöfding Sparres ålder kunna blifva högst betänkliga, säger sig sjelf. Den olyckliga händelsen har djupt upprört samhället och tillströmmingen af stadsbor till residenset för att läsa bulletinerna har varit stor.

Händelsen slog ner som en blix och utlöste en febril verksamhet. Bl.a. fick Erik Sparres son Johan Sparre och hans hustru skyndsamt bege sig till Vänersborg. Samtidigt kämpade läkarna intensivt med att rädda den svårt skadade Erik. Den ena bulletinen efter den andra om landshöfdingens tillstånd utfärdades. Wenersborgstidningen rapporterar löpande. Torsdagen den 17 juni rapporterade man:

Landshöfdings Sparres hälsotillstånd är fortfarande ägnat att ingiva allvarliga farhågor. Igår innehöll bulletinen att tillståndet var oförändradt, men vid middagstiden utfärdades en ny af innehåll, att en försämring inträdt. Efter ett anfall af vanmakt, därvid hjertverksamheten nedgick, instälde sig en lindrig yrsel och oro. Frampå aftonen inträdde mera lugn och yrseln försvann; men kl. 11 igår utfärdades följande bulletin: Tillståndet försämradt. Utan temperaturstegring (temp. 37,1 C) och med puls af 60 har yrseln inträdt, hvarjämte respirationen blifvit något besvärad och oregelbunden. Idag på morgonen

syntes tillståndet åter något förbättradt. Den kl 8 utfärdade bulletinen lyder: Tillståndet idag på morgonen bättre. Efter 3 á 4 timmars någorlunda lugn sömn känner sig grefven stärkt och har med smak druckit kaffe och ätit två ägg. Ingen yrsel idag och respirationen mindre besvärad. Tillståndet i öfrigt oförändradt. Öfverläkaren vid Salgrenska sjukhuset i Göteborg d:r Lindh var i tisdags här för konsultation. Greve Sparres tillstånd synes säger Göt-Post. I sammanhang härmed, vara alldeles hopplöst, enär i hela kroppen, utom i hufudet och halsen inträdt fullständig förlamning.

Det är sannolikt att man redan i detta läge började förbereda begravningen. Vad som utspelade sig bakom kulisserna har vi ingen kännedom om. Klart är väl att oron inom den närmaste familjen var outhärdlig. Vi vet inte vilket förtroende man hade för läkarnas förmåga vid den tiden. Skadorna av den typ Erik hade ådragit sig skulle ha krävt tillgång till modern röntgenutrustning. Sådan saknades vid den tiden. Läkarna famlade säkert i mörker när man skulle bedöma hans chanser att överleva. Wenersborgstidningen rapporterar måndagen den 21 juni vad man redan befarat att

Elfsborgs län har fått landsorg. Det har förlorat en man, som om någon kunde anses som oersättlig. Landshövding greve Erik Sparre dog den 17 dennes 5.40 eft.m genom följderna af ett olycksfall.....

Tidningsrapporten fortsatte sedan med en dödsruna som var så omfattande att den skulle ha kunnat fylla ett helt UKF nyhetsbrev. Runan beskrev hela hans omfattande verksamhet och den betydelse Erik Sparre hade i olika sammanhang. Bl.a kan noteras hans intresse för järnvägar och dess betydelse för landets utveckling (jfr dagens fiberutveckling). Begravningen bestämdes till **fredagen den 25 juni**

Efter meddelandet om hans död vidtog organiserandet och genomförandet av en mycket omfattande jordfästningsprocedur. Måndagen den 28 juni rapporterade tidningen följande:

Erik Sparres jordafärd firades härstädes i fredags med stor högtidlighet. Knappast i mannaminne har en så stor människomassa varit samlad här. Alla, gammal och ung, ville visa den aflidne den sista hederstjälsten. Från länets alla städer hade deputationer infunnit sig, likaledes ifrån Uddevalla. Brödralandet representerades af amtman Rasch från Fredrikshald och Dalslandsbanans trafikchef, ingenjör Rodhe. Större delen af Vestgötadals regementets officerskår hade infunnit sig och från Elsborgs regemente voro chefen, öfverste Thoren, och några officerare tillstädes. Af länets riksdagsmän märktes herr Lithander från Första kammarensamt hrr Sven Andreasson, B. Dahlgren och Stockman från Andra kammaren. Flere landstingsmän närvaro. Länets landsstatstjänstemän vore nästan mangrant tillstädes och dessutom hade en mängd personer af skilda stånd infunnit sig från alla delar af länet.

Kl 1 upptågade godtemplarne, arbetareföreningen och skyttegillet med sina florbhängda fanor i spetsen på residensgården och bildade häck. Framemot kl 2 nedbars kistan af laudsstatstjänstemän och processionen satte sig i rörelse. De aflidnes ordnar buros af hofintendenten von Scheele. Öfverste Taube och kammarherre Kuilenstjerna prestafverade. Den senare hade ordnat processionen innan densamma afgick erinrade han i ett kort tal de närvarande om vad länet i den aflidne landshövdingen förlorat. Tåget sträckte sig i det allra närmaste från residensgården tvärs öfver torget och plantaget till kyrkan. Under en å orgel utförd sorgmarsch intågade processionen i kyrkan. Kistan nedsattes på en katafalk i koret och salmen nr 452 första versen afsjöngs, hvarefter musiksällskapets kör från orgelläktaren sjöng "Ave verum".

Jordfästningen förrättades af v.pastor Särner, som lät densamma föregås af en kort betraktelse öfver Jesu ord till Martha i Johannes elfte kapitel: "Sade jag dig icke, att om du trodde skulle du få se Guds härlighet? Jag är uppståndelsen och lifvet: hvilken som tror på mig han skall lefva om han än död

blefve, och hvar och en, som lefver och tror på mig hans skall icke dö evinnerligen".

Efter jordfästningens slut afsjöngs af körer en av Mankell arrangerad hymn, hvarefter kyrkoherden Hallquist från Skölfvene och komminister Sundborg trädde för altaret. Den förre sjöng med utmärkt vacker stämma mässan och den senare läste välsignelsen. Sedan andra versen af salmen n:r 452 sjungits var den mycket högtidliga akten slut. Kistan var alldeles höljd af kransar och dessutom buros före och efter densamma bårar lastade med dylika, hvilka ej kunnat fästas på sjelfva kistan. Vid hufvudet å kistan märktes en stor praktfull krans med band i nationalfärgerna och med inskrift " från Stockholms handtverksförening". Desstom funnos kransar från Venersborgs, Borås och Åmåls stadsfullmäktige, från de öfriga städerna i länet och från alla länets järnvägar, från enskilda banken Venersborgs, från Venersborgs elementarläroverk, från Vestgötadals och Elfsborgs regementen m.fl. korporationer samt en mängd kransar från enskilda. Tillsammans ej mindre än ett 70-tal kransar aflämnats till sorgehuset. Från alla delar af länät hade dylika sändts, visande att man öfver allt velat lägga i dagen sin saknad öfver den bortgångne. Från kyrkan tågade processionen till järnvägsstationen, där kistan inställdes i en för densamma ordnad vagn och afsändes följande dag på morgonen med extratåg till Stockholm och vidare till Brogård. Grefvinnan Sparre och Grefve Johan Sparre och dottern friherrinnan De Geer och hennes man reste med samma tåg till hufvudstaden och vidare till Brogård. Under jordfästningshögtidligheterna härstädes voro alla butiker stängda och från åtskilliga bygnader och i hamnen liggande fartyg flaggades på half stång. Jordfästningshögtidligheterna in sin helhet gjorde ett synnerligen högtidligt och anslående intryck. Man såg att den stora allmänheten väl fattat att man följde till grafven det förgängliga af en man, som för det län han i 28 år styrt, torde vara oersättlig. Ej ens softet får hvila Elfsborgs läns jord.

När Erik Sparres liktåg anlönt till Stockholm fortsatte Stockholms Dagblad att rapportera från de ceremonier som genomfördes i Bro och kunde den 29 juni rapportera följande:

Sedan grefve Sparres högtidliga begrafning egt rum i Venersborg i fredags, fördes liket med tåget från nämnda stad i lördags morgse, och anlände till Stockholm samma dag på qvällen. Här och hvar vid mellanstationerna hade mycket folk samlats för att beskåda den af kransar öfverhöljda kistan, som var placerad i en öppen vagn i slutet af tåget; vagnens ytterväggar voro dekorerade med i kors ställda svenska flaggor. I söndags morgse kl. 8.10 fördes liket vidare med ordinarie tåget på Stockholm-Vesteråsbanan ut till den aflidnes egendom, Brogård, för der öferantvards å den sista hvilan. Vid Centralstationen hade ett fåtal personer samlats för att beskåda affärden; för de medföljande begrafningsgästernas räkning disponerades tvänne vagnar. Vid de mellanliggande stationerna flaggades på half stång, men det var tyst och öde på perrongerna, och endast några pojkar och dukklädda qvinnor stirrade nyfiket in i den öppna vagnen. Vid Bro station hade ett mycket stort antal af den aflidnes underlydande infunnit sig, vagnen kopplades af och kistan bars af Brogårds arrendatorer till en liten landtlig likvagn, som på alla sidor öfverklädd med granris stod väntande att mottaga sin tysta börda. De öfriga ekipagen och vagnarne, till ett antal af 25 stycken, ordnade sig efteråt, och det väldiga tåget satte sig i rörelse mot den en half mil bort belägna Lossa kyrka, hvarest kistan skall förvaras, till dess att familjegravven på Bro kyrkogård hunnit blifva färdig. Det var en högtidlig likfärd genom naturens stora rike som nu, midsommartiden står på höjden af sin fägring. På afstånd ljud klockringningen från Bro kyrka, solskenet låg hett utefter landsvägen och dammet lade sig i tunga skyar öfver fälten. Och det långa tåget skred sakta fram genom rika åkerfält och ängar, der röda tjärblomster och guldgul vildsenap i massor öfverfyllt marken, genom vidsträckta trädesgårdar och skuggiga alléer. Framkomna till

kyrkan bars kistan genom den tätt församlade mängden in i grafkoret, hvarefter kyrkoherden i Bro och Lossa, Åsbrink, höll ungefär följande tal öfver den aflidne: Vi hafva här samlats för att säga ett sista farväl till den stofthydda, som nu hvilar i sin sista kammare. Det tillhör ej den, som här står, att söka upprulla en tafla öfver en så vexlingsrik verksamhet, som den nu dödes, ett så oförtrutet och omfattande arbete för en sund utveckling inom vidt skilda samhällsförhållanden; detta värf tillhör häfdatecknaren. Vi hfva ej heller att göra med den högt uppsatte ämbetsmannen, utan det är till vännen, husbonden, och medarbetaren, som många härvarande hjertan säga ett sorgset farväl. För åtskilliga månader sedan hade sen stor del af oss samlats för att fira den nu aflidnes 71-åriga födelsedag. Då, för så kort tid sedan, var han nu ännu i sin fulla verksamhet. Ty hans lif var ett arbetets lif och det predika högt till hvar och en: ”verka medan dagen är; natten kommer, då ingen verka kan”. Men efter en sådan arbetets dag höfves en härlig qväll och en god hvila. Derfor, hvile du då i frid, trägna arbetare, hvila i frid till uppståndelsens morgon! Sedan derpå predikanten läst ”fader vår” och ”välsignelsen”, afsjöngs salmen 452: ”Jag går mot döden”, hvarefter den vackra och latligdt enkla akten var avslutad.

Bland de talrika begrafningsgäster mäktes den aflidnes efterlemnade maka, son, dotter och måg, hofmarskalken frih. Louis De Geer, svägerskan, fröken Hedda Sparre, grefvinnan Aminof, född Sparre, medlemmar af familjen Braunerhielm m. fl. Dessutom som representant för konungen och Stockholms stad, öfverståhållaren frih. Af Ugglas, samt generallöjtnant Björnstjerna, kabinettsskammarherren Fleetwood, bankofullmäktigen Liss Olof Larsson m.fl.

Efter de senaste dagarnas dramatiska händelser är det nog inte helt fel att förmoda att familjesituationen på Brogård var fullständigt förändrad. Familjens dominant fanns inte mer. Det var sannolikt kaotiskt redan innan Erik förölyckades eftersom prästgården i Bro brunnit ett år tidigare (6 juni 1885). Eriks son greve Johan Claes Eriksson Sparre hade genom sin patronatsrätt vid Bro kyrka säkerligen redan mycket att stå i när det gällde återuppbyggnaden av prästgården. Nu väntade Erik i det tillfälliga vilorummet i det Sparrerska koret (uppfört av greve Claes Robert Sparre omkring 1860) i Lossa och det var nödvändigt att ordna med Eriks slutliga vilorum. En familjegrav måste ordnas som det anstod en grevlig ätt. Enl. tidigare tradition ordnades ofta den sista viloplatsen för en grevlig person i kyrkobyggnaden. Men eftersom denna sed var förbjuden sedan 1809 valde familjen att bygga ett gravkor vid Bro kyrka. Arkitekten Herman Holmgren (se textruta nedan) var redan engagerad i återuppförandet av prästgården och vi kan anta att det mest praktiska var att han även fick uppdraget att utforma gravkoret. I det sammanhanget spelar även bouppteckningen efter Erik en roll eftersom han efterlämnade en mycket stor förmögenhet. Samtidigt var huvudbyggnaden på Brogård i praktiken obeboelig efter många års eftersatt underhåll. Greve Johan Claes Eriksson Sparre hade nu blivit ekonomiskt förmögen och kanske det var det som orsakade att han samtidigt med gravkoret och prästgården bestämde sig för ännu ett projekt genom att ge ”sin” arkitekt Herman Holmgren uppdraget att ta fram förslag till formgivning av huvudbyggnaden. Se avsnitt ”Slutord” nedan.

Korbyggnaden

Byggnaden är kvadratisk med runda absider och port med entré mot nordost med kupol och svarta tak i det sydvästra hörnet av kyrkogården. Stilen på byggnaden är representativ för den tiden i blandad stil från olika perioder, men kan sägas vara den karolinska med romanska inslag. Stommen i byggnaden är den centrala planen med kringbyggda absider vid sidoväggarna samt kryptan i källarnivå med sju gravnischer för kistor som skapar ett centralt kor. Byggnaden kröns av en kupol med lanternin som kan påminna om barockens stil, där stommen är byggd av stortegel som bär upp kupolen av gjuten oarmerad betong som göts på platsen och putsades med cement. Lanterninen av koppar är öppningsbar för att bidra till ventilationen och ger ljusinsläpp i koret via inglasningen i tårtbitsform. Kupolen, med profilerade ribbor avslutade i murarnas hörn och delar upp ytan i flera fält, krönt av en stång med stjärna.

Kortsidorna på koret mellan absiderna och mellan dessa och portalens utbyggnad bildar hörnrisaliter (svagt framskjutande parti) som med murade partier och plåttäckta svarta tak ansluter till kupolen. Gavelfältens övre delar har utsmyckningar av puts visande bland annat stjärnor och kors, där de tre lägre absiderna täcks av halvkoniska plåttak som invändigt bildar halvrunda nischer i gravkoret. Portalen med sadeltak har en omfattning av romanska kolonner i gjuten betong som bär upp ett rundbågigt valv, vilket har en slutsten av gjuten betong som föreställer släktens vapensköld. Kolonnerna bär upp var sin tärningskapitäl och över dessa finns medaljonger i puts med de grekiska bokstäverna Alfa och Omega.

Byggnaden har en hög sockel av granit, med en trappa i höjd med porten. Golvet i koret är förhöjt med tre trappsteg i förhållande till marknivån. Kryptans yttre murar är även grundmurarna för hela byggnaden; de utbreder sig under marken utanför sockeln och täcks i sin oandel av en betongmantel. Kryptan är en källarvåning med gravkammare som nås dels genom en stentrappa i den västra absiden och dels genom en öppning i korets mitt som är täckt med en trälucka, avsedd för att sänka ner kistor. Absiderna i den välvda kryptan bildar nischer i solfjädersform, nischer som är indelade av bastanta kolonner med kapitäl. Ventilationen av gravkammaren under mark sker genom utvändiga skorstenar som mynnar ut vid byggnadens fot. I gravkoret under kupolen finns en monumental sarkofag av polerad röd granit, den sista viloplatsen åt Erik Josias Sparre.

Sarkofagen

Byggnadens underhåll

Under tidernas lopp har visst underhåll utförts på koret i form av ommålningar, och troligt är att en upprustning genomfördes under första hälften av 1900-talet, men redan kring mitten av seklet var koret i ett besvärande tekniskt tillstånd. Gravvårdsinnehavarna undersökte möjligheter och förutsättningar för åtgärder, bidrag söktes, och Riksantikvarieämbetet kontaktades. Användandet av nya moderna och ej utprovade eller testade material vid byggandet av gravkoret hade lett fram till skador på murpartier och valv som var orsakade av vattenläckage i yttertak och plåtanslutningar. Skadorna ansågs av ett arkitektkontor i början av 1980-talet vara allvarliga, då arkitekt Jerk Alton ansåg att koret var ”i starkt förfall”. Åtgärdsförslagen berörde ett alternativ med plåttäckning av hela kupolen, en lösning som så småningom avlogs av ekonomiska skäl. Den renovering som istället utfördes mellan 1981 och 1982 bestod i att skadorna i murverk och puts lagades, plåtarbeten lagades och kompletterades, sprickorna i kupolen åtgärdades och ytskiktet målades om med en asfaltbaserad färg.

Tyvärr innebar denna renovering felaktiga val av material och åtgärder på grund av begränsade ekonomiska resurser då kupolen uppvisade sprickbildningar och vattenläckaget fortsatte, samt utfördes ett bristfälligt arbete då de tidigare problemen återkom under 1990-talet. I samband med att församlingen övertog koret var byggnaden stark förfallen på nytt då de övre delarna av murverken var nedbrutna av vittring och frostsprängningar. Under perioden övervägde församlingen till och med en rivning av byggnaden, men beslöt i slutändan att försöka restaurera den. En första åtgärd var att uppföra ett skyddstak över koret 2005, vilket kan sägas räddade det.

Den behövliga ombyggnaden utfördes mellan augusti 2009 och januari 2010 av AB Oskar Jansson plåt och smide, och Rosersbergs Byggnads AB under antikvarisk medverkan av Arkindus (Jean-Paul Darphin). Ett förslag att täcka kupolen med plåt antogs av länsstyrelsen. Lösningen förändrade dock delvis byggnadens karaktär, och plåten täcker nu en del detaljer som hörde till det ursprungliga utförandet. Man bedömde dock som nödvändigt att med plåt täcka samtliga taktytor; kupol, murkrön och övriga takpartier. Avsikten var att sammanfoga de olika delarna av byggnadens tak med varandra i en sammanhängande plåttäckning. Åtgärderna skulle ursprungligen endast omfatta exteriörerna av byggnaden. Under arbetets gång beslöt man dock att även åtgärda de invändiga putsskadorna på kupolen och dess trumma. Anledningen var att man tvingats injicera cement i kupolens sprickor och att man för ändamålet uppfört en byggnadsställning invändigt under kupolen. På grund av de stora kostnaderna har dock endast de yttre arbetena prioriterats; men en stor del av de inre putsskadorna kunde också åtgärdas. En eventuell restaurering av byggnadens interiör förblir tillsvidare ett framtida projekt.

Slutord

Här skulle historien om det sparreska gravkoret vid Bro kyrka kunnat vara slut. Så är det tyvärr inte. Vi saknar viktiga uppgifter om vad som hände efter ceremonin vid Lossa kyrka den 27 juni 1886. Ett logiskt slut på historien är den dag greve Erik Sparre till slut läggs i sarkofagen. Eftersom vi just nu saknar uppgift om den processen (bygget av koret och flytten av Erik Sparres stoft från Lossa kyrka) väljer vi att i denna artikel inte sätta punkt för historien. Vissa fakta gör det dock möjligt för oss att spekulera. I Brogårdsarkivet finner vi att Skånska Cementgjuteriet (nuvarande Skanska) i Limhamn lämnade en offert på bygget av koret i juli 1887 dvs. ett år efter Erik Sparres död. Rimligtvis borde bygget inte ha varit färdigt före 1887-års utgång vilket skulle betyda att koret var färdigt tidigast 1888. Den slutsatsen går dock emot uppgifter i olika typer av nutida officiella dokument att koret var färdigt 1886. Vi har ännu inte kunnat finna belägg för det senare. En pikant sak är om vår spekulation är korrekt att koret blev klart i samband med invigningen av nya huvudbyggnaden på Brogård. Vi har dessutom inte funnit något om att koret invigts eller om någon eventuell ceremoni vid flytten av Erik Josias Sparre till hans sista vilorum vid Bro kyrka.

Greve Erik Josias Filip Sparre af Söfdeborg föddes på Gävle slott den 2 mars 1816. Hans föräldrar var landshövdingen Erik Samuel Sparre och Catharina Ulrika Montgomery. Han var assessor i Svea hovrätt från 1850, landshövding i Älvsborgs län mellan 1858 och 1886, och riksdagsledamot 1844 till sin död 1886. Engagerade sig stort i den nya tidens järnvägsfrågor. Erik Josias var gift med sin kusin Otiliana Sparre (grevinna och statsfru hos drottning Lovisa) från den 30 december 1851. Hon levde mellan den 30 juli 1820 och den 17 juni 1900, vars föräldrar var greve Fredrik Vilhelm Sparre av Söfdeborg och grevinnan Beata Ulrika Lagerberg.

Sonen **Johan Claes Eriksson Sparre** föddes i Stockholm den 5 juni 1856, var student i Uppsala, blev nämndeman 1896 och kammarherre 1902, och tog över Brogård 1882 på grund av faderns arbete med järnvägar. Han var först gift med Eva Erika Margareta Sparre af Rossvik (dotter till kammarherren Carl Fredrik Alexis Sparre af Rossvik, och grevinnan Josefina Charlotta Vilhelmina Frölich) mellan den 4 februari 1889 och 1903, och efter skilsmässan gifte han sig med Ebba Maria Matilda Barck (dotter till överstelöjtnanten greve Nils Joakim Magnus Barck och Ebba Maria Aminoff) från den 30 april 1907. Johan avled i Tranås den 23 juli 1938 medan hans hustru Ebba Maria Matilda Barck gick bort i Uppsala den 6 mars 1925.

Arkitekt Herman Teodor Holmgren, föddes den 31 mars 1842 i Östad i Älvsborgs län. Han gick Tekniska Elementarskolan i Borås 1861, var elev i Kungliga Akademien för De Fria Konsterna från 1863 till 1871, samma år som han blev arkitekt i Överintendentämbetet. I nämnda akademi blev han ledamot 1887, och 1897 blev han intendent för kronans byggnader i Stockholm. Bland hans många arbeten kan nämnas Sundsvalls enskilda bank 1883, Furuby kyrka 1886, Hede kyrka, landsstatshuset i Falun och Luleå, landshövdingeresidenset i Jönköping, och Uppsala universitetshus 1878 sedan han vunnit en arkitekttävling om dess utseende. Han avled den 24 maj 1914 i Stockholm.

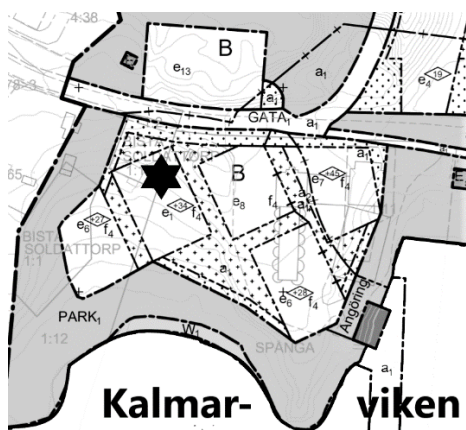
Det uråldriga gränsröset i Kalmarsand är räddat?

av Ulf Björkdahl

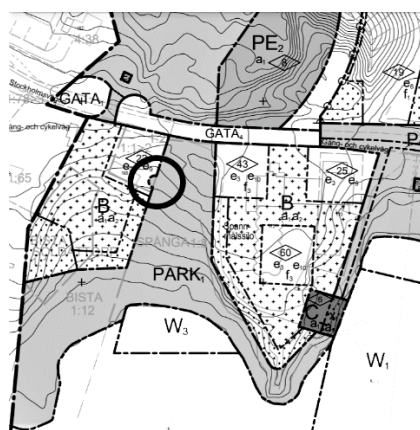
I nyhetsbrevet nr 1 2019 informerade jag om Håbo kommuns förslag till detaljplan bl.a. att bebygga det obebodda området kring den höga silon i Kalmarsand. Man avsåg då att *flytta* det gamla häradsröset, ett s k femstenarör som åtminstone sedan 1600-talet markerat gräns mellan Håbo och Bro härad. En flyttning skulle oundvikligen innebära en förändring av rösets originalutseende och reducera dess historiska värde till en provenienslös replik. 2018 lämnade jag därför mina synpunkter till kommunen på detaljplanen. Eftersom röset märkligt nog inte var upptaget i fornminnesregistret anmälde jag det samtidigt till länsstyrelsen i Uppsala. Vad har då hänt sedan dess?

1. Länsstyrelsen genomförde en undersökning på plats och 2020 antecknades röset i fornminnes-registret som "Gränsmärke L2020:3864".
2. Ur kommunens sammanställning över remissvar kunde därefter läsas:
"26. Privat person. Svarande anser det märkligt att gränsröset vid silon inte är noterat som fornlämning. Röset bör åtminstone härröra från 1600-talet som gränsmarkering mellan Håbo och Bro härad. Röset är välbevarat, och då detta är ovanligt, anser svarande att det höjer betydelsen av att bevara det, ett bevarande som bör ske på samma plats som idag. Den flytt som ges förslag på i planbeskrivningen anses inte förenlig med rösets funktion. Detta då röset är placerat i en knäck, där gränsen ändrat riktning. Potentiellt kan röset vara än äldre. Kommentar: Sedan samrådet har en arkeologisk utredning genomförts. Inga nya spår efter fornlämningar påträffades. Gränsröset markerar en befintlig fastighetsgräns, och kan därför bedömas vara i "användning". Därför är röset i strikt bemärkelse inte en fornlämning. Om/när fastighetsgränsen förändras, blir dock röset en fornlämning. Kommunens avsikt är att bevara röset i dess nuvarande läge, där det markerar gränsen mellan privat mark och allmän plats.

Det kom in många synpunkter på detaljplanen, så kommunen bearbetar den just nu inför en ny granskning under 2022.

Ur förslaget till detaljplan 2018. Rösets plats har av mej markerat med svart stjärna och är inritat precis där ett hus avsågs att byggas.

Ny plankarta mars 2020. Som synes har huset "på" gränsröset tagits bort. Istället har området lagts ut som parkmark och man kan se att röset är tänkt att fredas (markerat i ringen).

Sällsamheter från Håtuna, renskrivet av Jan Owe.

På Håtunaholm bodde en Grefve Horn, som fattig hade gift sig med en rik dam, hvilken hade en älskare som var utlänning. En dag då stor middag skulle hållas, sade hon Nu kan du taga fram din silfverservis, man har så ofta brukat min, detta grämde mannen så mycket, att han gick upp på ett rum och stack sig med en dolk, när Betjenten kom för att buda Grefven att maten var färdig, fan man honom liggande i sitt blod. Den utlänska älskaren reste genast, och en vän till Grefven som underrättades om att middagen inställdes kom ändå, emedan han kände fruns förhållande män då var älskaren rest. Blodet i golvet sitter ännu kvar och går ej ut. Någon tid efter dog Grefvinnan uti barnsäng utan att blifva förlöst, sattes som lik uti kyrkan, man hörde om natten att det skrek i kyrkan men ingen tordes gå dit, om morgonen då de kommo dit stod Grefvinnan på knä uti en bedjande ställning vid dörren och hade fått 2ne gosssar men var död. Deras graf är under koret i Håtuna kyrka. På refvens kista skall ligga den dolk som han mördade sig med. Meddelat af Madam Månsnerus, född uti Håtuna socken.

Bakom historien

Berättelsen finns i flera varianter och hör gärna av er om flera. Denna är nedtecknad av Nils Månsson Mandelgren vid hans beskrivning av Håtuna kyrka, den 8 september 1867. Maken var baron (friherre) Carl Gustaf Fredrik Horn af Rantzien. Han gifte sig år 1779 med Florentina Ulrika Hildebrand, född på Håtunaholm den 18 februari 1760. Hon lär just ha haft en älskare, en kapten Carl Gustaf Armfelt. Om det var så att kammartjänaren blev mutad att mörda den äkta maken, eller om han tog sitt eget liv står det olika om i källorna. Sant är att maken ska ha dött i januari 1782 och att änkan inom två år gifte om sig med sin älskare. Friherinnan Armfelt blev med barn och stod i begrepp att föda då hon avled den 21 maj 1786 och bisattes i det närbelägna kapellet. En källa skriver nu att hon "uppvaknade om natten och fanns på morgonen, när folk inträdde, liggande död vid dörren med ett nyfött barn bredvid sig." En annan källa skriver om att på morgonen efter ville den förtvivlade änklingen ännu en gång se sin maka och begav sig till kapellet. Friherinnan låg nu, död, vid dörren till kapellet jämte två döda barn som hon fött fram under natten. Hon hade bara varit skendöd. Kapellet var gårdskapellet vid Bystads herrgård i Närke, ägt av Florentinas far, David Henrik Hildebrand. Källor: *Anteckningar om Svenska Qvinnor* av Per Gustaf Berg och Wilhelmina Stålberg, 1864–66, s. 183 f. *Hundra adelssläkter i historisk belysning med anknytning till Upplands-Bro* av Kjell Stensson.

DRAMAT PÅ HÅTUNAHOLM.

På Håtunaholm föddes en flicka den 18 februari 1760. Hennes namn blev Florentina Ulrika Hildebrand. Föräldrar var ryttmästaren David Henrik Hildebrand och Agneta Schönström. David var en av de mest förmögna i landet på 1700-talet. Hade många gårdar men var mest bosatt på Håtunaholm. Tillhörande Hammarby hade han ärvt efter sin första hustru Fredrika Eleonora Cronstierna som avled år 1754 vars äktenskap blev barnlöst.

Florentina var sina föräldrars första barn och snart föddes ytterligare en dotter, Agneta Sofia och sonen David Gotthard

När Florentina var 19 år gammal giftes hon bort med kammarherren friherre Carl Gustaf Fredrik Horn av Rantzien. Han hade blivit kammarherre hos änkedrottningen Lovisa Ulrika den 18 februari 1779 och gifte sig den 7 mars 1779 med Florentina. Paret bosatte sig på Håtunaholm, men det sägs att hon var missnöjd med sin make och några år senare fattade hon tycke för kapten vid änkedrottningens regemente Carl Gustaf Armfelt, son till överstelöjtnant Reinhold Armfelt, som var son till Carl Gustaf Armfelt d.ä, som hade 19 barn. Reinhold var

Håtunaholm

David Henrik Hildebrand

den 14:e i ordningen.

Det sägs nu att Florentina mutade sin betjänt att han skulle mörda hennes man. Detta skulle ha skett den 3 januari 1782 på Håtunaholm i något av de övre rummen i den stora byggnaden, där det också uppstått blodfläckar på golvet som länge fanns kvar trots försök att utplåna det hela. Vad hände? En skröna

Florentina Ulrika Hildebrand

säger att han blev funnen sittande vid sitt skrivbord med en dolk i ryggen, en annan att han fått ett svärdshugg i magen och det fanns också teorier att han tagit sitt liv. Sant är dock att betjänten snabbt försvann från gården och att han fick hjälp med pengar för att kunna fly ut ur landet. Dessförinnan hade han tagit på sig brottet och ansågs som ensam brottsling och därför blev det ingen mer rannsaking. *”Han blev på släktens bekostnad förd ur riket och någon ransaking av detta brott blef aldrig verkställd ”*

Florentina gifte om sig i december 1783 i Bysta kyrka med Carl Gustaf Armfelt, som i vissa källor sägs var helt ovetande om det tidigare dramat, men i andra källor sägs han vara delaktig i planeringen av mordet.

Hur som helst levde de lyckliga på godset Bysta i Närke, som ägdes av familjen Hildebrand. I skriften *anteckningar om svenska qvinnor* står följande rader

” de lefde under en tid lyckliga tillsammans – i fall det kan antagas att man kan lefva lycklig med ett af blodskuld belastat samvete ”

År 1785 när Florentina väntade sitt första barn och var nära sin nedkomst blev Florentina väldigt sjuk och dog efter svåra plågor. Vissa källor berättar att Carl Gustaf Armfelt varit okunnig om mordet i Håtuna, men då han *"fick en aning derom, drog han sig tillbaka från henne och hon dog kort derpå helt plötsligt"*

Hon bisattes i det närbelägna kapellet i en kista och dörren stängdes ordentligt. På morgonen ville den förtvivlade änklungen än en gång se sin hustru och ta farväl. I stället möttes han av en fasansfull syn, hon låg inte i kistan utan vid dörren till kapellet.

Hon hade varit skendöd och men nu låg hon död på riktigt bredvid **två döda** barn, *"som hon under natten framfödt ensam, hjälplös, öfvergifven af alla och instängd i de dödas boning"* En annan källa säger att hon hade fött ett barn och försökt komma ut genom kyrkfönstret. I dödboken, som är mycket svårläst, går att förstå att hon dog av "svår barnsörd" den 21 maj 1785. Hon begravdes i Svennevads kyrka. Det finns inga anteckningar om det/de barn som dödföddes.

Det lär ha uppstått en arvstvist där frågan var vilken/vilka som dog först, Florentina eller barnet/barnen. Armfelt stannade inte kvar på Bystad, det fick han inte behålla då det fortfarande ägdes av Florentinas far David Henrik Hildebrand.

Armfelt bodde sen på Runstorp säteri i Kimstad i Östergötland. Där bodde han tillsammans med sin mor Magdalena, som dog 1802. Modern var dotter till presidenten vid Göta hovrätt, Carl Gustaf Wennerstedt.

Efter sin hustrus död blev Armfelt skräckslagen över att bli skendöd begravnen. Han bestämde att hans kista skulle förses med lås och kunna öppnas inifrån. Nyckeln skulle sättas på hans finger vid begravningen. Detta gjordes och noterades när han begravdes i Kimstads kyrka i Norrköping.

Armfelt levde ensam och gifte aldrig om sig och då han var enda barnet slöt han den adliga grenen på sin fars sida vid sin död. Han dog den 28 september 1825 Av andtäppa på Löfsta säteri i Kimsta i Asker socken.

Kapellet

Källor.

Kyrkböcker Håtuna. Asker

Armfeltare på Hunnderstad

De kvinnliga bruksägarna vid Brevens bruk

Anteckningar om svenska qvinnor

Wikipedia

m.m